

O‘SMIRLIK DAVRINING PSIXIK RIVOJLANISHIDA XARAKTER XUSUSIYATLARINING PSIXOLOGIK AHAMIYATI.

**Andijon davlat pedagogika instituti
Aniq fanlar fakulteti Texnologik (sirtqi) ta’lim yo‘nalishi
101-gurux talabasi Mamajonova Quddusaxon**

Annotatsiya: Bu ilmiy maqoladan maqsad o‘smirlik davridagi jismoniy va psixik rivojlanishining umumiy xususiyatlari, uning psixik rivojlanishiga ta’siri, o‘smirlik davri inqirozi va uning psixik sabablari, o‘smirlik davrida intellektual va shaxs rivojlanish xususiyatlarini yoritib berish. ularning ong va dunyo qarashining shakillanishini tushuntirish orqali o‘smir yoshlarni, o‘z-o‘zini anglashga, tahlil qilishga va tarbiyalashga o‘rgatishdir.

Kalit so‘zlar: psixologik, jinsiy balog‘at, ruhiy, yetuklik, o‘smir yoshlar, o‘zgarishlar, akseleratsiya, individual, inqiroz.

Inson umrining o‘smirlik bosqichida asosan ikkita xarakterli jihati farqlanadi. Uning bittasi-kattalarga taqlid qilish, ikkinchisi-o‘smirning oilada va maktabda e’tibordan chetda qolishi, shu ikki jihat katta yoshdagi odamlarning e’tiboridan tashqari, o‘z oqimida, maqsadga muvofiq tarzda kechadigan bo‘lsa, oqibatda tarbiyasi qiyin deb ataluvchi yoshlar paydo bo‘lishiga olib keladi. Bu davr;

➤ „O‘tish davri“, „Inqiroz davri“, „Pubertat davri“, „Tarbiyasi qiyin davri“, „Murakkab davri“ deb nomlanadi.

➤ Akseleratsiya ham katta ahamiyat kasb etadi.

➤ Psixologik, psixofiziologik va ijtimoiy omillarga bog‘liq.

xususiyatlari bolalarcha bo‘lib qoladi. Bu hissiyot kattalik hissi deb ataladi va o‘smirlikdagi asosiy psixologik yangilikdir. Bu his o‘smirlarda o‘ziga, atrof muhitga, odamlarga nisbatan yangi hissiy pozitsiyasi yuzaga keltiradi. U bolalar xulq-atvorini kattalar xulqi va qadriyatlariga qayta moslashtira boshlaydi. O‘smir o‘z huquq doirasini kengaytiradi, kattalarni esa cheklashni xohlaydi.

O‘smirlar muammosiga e’tiborni kuchaytirib tarbiyasiga befarq bo‘lmaslik kerak. Buning asosiy sabablari quyidagilardan iborat:

1) Fan va texnika rivojlanishi natijasida, madaniyat, san’at va adabiyot, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitning o‘zgarayotganligi;

2) Ommaviy axborotko‘lamining kengayishi tufayli o‘smirlar ongliligi darajasining ko‘tarilganligi;

3) O‘g‘il va qizlarning dunyo voqealaridan, tabiat va jamiyat, fan va texnika rivojlanishi natijasida ijtimoiy qonunlaridan, tarixdan yetarlicha xabardorligi;

4) Akseleratsiya (jismoniy va aqliy kamoloti jadallashgani);

5) O‘smirlar bilan ishlashda g‘oyaviy siyosiy, vatanparvarlik va millatlararo totuvlik tarbiyasiga alohida yondashish zarurligi;

6) Oshkoralik, ijtimoiy adolat, demokratiya muammolarining ijtimoiy hayotga chuqur kirib borayotgani;

7) O‘quvchilar uchun mustaqil bilim olish, ijodiy fikr yuritish, o‘zini-o‘zi boshqarish, anglash, baholash va nazorat qilishga keng imkoniyat yaratilgani.

Shu bilan birgalikda o‘smirlik faoliyati natijasi haqida bir necha olimlar fikr bildirishgan, xususan:

Biogenetik yo‘nalish vakillari S. Call va Z. Freyd bu inqiroz biologik shartlanganligi tufayli muqarrardir deb hisoblaydi. Amerikalik antropologlar M. Mid va R. Benedikt o‘smirlik inqiroziy ijtimoiy munosabatlarning natijasi deb qarashadi.

Xarakter asentuatsiyasi- K. Leongard tomonidan kiritilgan tushuncha bo‘lib, xarakter ba’zi sifatning yorqin ifodalanganligining namunasidir. Xarakter aksentuatsiyasini bilish o‘smirlarga individual yondashish, kasbga yo‘naltirish kabilarda zarurdir. O‘z-o‘zini baholash- shaxsning boshqalar bilan taqqoslash va refleksiya natijasida o‘z-o‘zini baholash murakkab va o‘zgaruvchan bo‘lib, shaxs strukturasi katta o‘rin tutadi.

Venalik psixolog Z. Freyd va uning shogirdlari o‘smirlik davrini baholashda insonga azaldan berigan qandaydir ilk mayl nishonasi sifatida vujudga keladigan o‘z mavqeyini belgilashga ongsiz intilishni eng muhim asos deb hisoblaydilar. Bu intilish go‘yoki hudbinlik, boshqa kishilarni mensimaslik, paydo bo‘lishga, atrof muhit bilan kelisha olmaslikka, hatto nizolarga olib kelar, ongsizlik ehtiyojlari mayllari shaxsning faolligini belgilar emish. Rus psixologlari Z. Freyd nazariyasini mutlaqo asossiz hisoblab, o‘smirda imkoniyat bilan talabchanlik o‘rtasidagi kelishmovchilik, o‘zini ko‘rsatishga moyillik va o‘z ichki dunyosiga qiziqishning namoyon bo‘lishi bilan xarakterlanishini asoslab berdilar. Amerikalik olimlarning fikricha, o‘smirlik davrida uchta asosiy ijtimoiy-axloqiy kategoriya mavjud bo‘lib, ular:

1. Emansipatsiya (kattalar ta’ siridan qutilish);
2. Mustaqillikka erishish;
3. Hayotiy yo‘li va kasb- hunar tanlashda jiddiy munosabatda bo‘lish zarur ijtimoiy-axloqiy normalarni o‘zlashtirishdan iboratdir.

Bola yuqoridagi muammolarga e’tibor bermas ekan, o‘smirlik davri qancha bo‘lishidan qat’iy nazar, u bolaligicha qolaveradi. O‘smir o‘zini nazorat qilmas ekan bu borada yo‘ldan adashishi muqarrar bo‘lib qoladi.

O‘smir yoshi dunyo qarash, e’tiqod, prinsip, o‘zlikni anglash, baholash kabi shaxs xususiyatlari shakillanadigan davr hisoblanadi. O‘smir ulg‘ayotgan sari unda „Ideal Men”, „Axloqiy Men” va „Haqiqiy Men” singari shaxsga oid tizim, dunyoqarash, e’tiqod va boshqalar shakillana boradi, undagi o‘zi to‘g‘risidagi tasavvurlar ancha aniq va barqaror bo‘lib qoladi. O‘smir o‘z faoliyatini muayyan prinsip va shaxsiy nuqtai- nazari asosida tashkil qila boshlaydi. O‘smir shaxsini tarkib toptirishda uning atrof-muhitga, ijtimoiy hodisalarga, kishilarga munosabatini hisobga olish lozim. O‘smirlarning ko‘pchiligi qat’iyatlilik, kamtarlik, mag‘rurlik, samimiylik, dilkashlik kabi ma’naviy, axloqiy tushunchalarni to‘g‘ri anglaydilar. Shulardan kelib chiqib, o‘smirlikni katta hayotga qo‘yilgan birinchi qadam deb hisoblashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Davletshin M.G. va boshqalar. Yosh davrlari va pedagogik texnologiya. T. 2004.
2. Manazarov Yo. Youth and pedagogical psychology. Methodical complex Namangan 2009. 72-80-153-160.b
3. Tolibdjanovna, A. Z. (2023). Psychological Factors of Manifestation of Aggressive Behavior in Teenagers during Globalization.
4. Tolibdjanovna, A. Z. (2024). Psychological factors in the manifestation of aggressive behavior in adolescence. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 4(2), 122-125.
5. Tolibdjanovna, A. Z. (2024). Social and psychological factors in the formation of psychological culture of students. *Ta’lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*, 4(2), 428-

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

431.

6. Khosilbekovna, S. F. (2024). Ethnopsychological Predictors of the Process of Acculturation in Migrant Students. *International Journal of Formal Education*, 3(2), 199-203.

7. Xosilbekovna, S. F. (2024). Psixologik holatlarga tushishni oldingi olish. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 39(4), 56-58.